

Мельникова Ольга,

*к. пед. н., доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Україна*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ УСТАНОВОК СУЧАСНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Нині глобальні світові процеси, що впливають на розвиток соціально-економічної, культурної, моральної сфер життя і діяльності людини обумовлюють низку негативних явищ у суспільстві. А отже, утвердження моральних цінностей особистості та їх реалізація у поведінці є актуальними проблемами психолого-педагогічної науки. Зокрема, сучасні вчені стверджують, що наразі в нашій країні настав один з найскладніших періодів життя людей в моральному змісті. Очевидно, що такий стан моральності якнайбільше впливає на членів суспільства – дітей, моральні норми яких знаходяться на початку або у процесі свого становлення.

Сьогоднішні дошкільники здебільшого виховуються батьками, моральний розвиток яких відбувався в 90-ті роки ХХ ст., що характеризувалося дифузійною моральних норм. Крім того, нинішні дошкільники народилися в динамічному світі перенасиченого і неконтрольованого інформаційного простору, який засвоюється ними за допомогою безлічі гаджетів. Це не може не позначатися на зниженні рівня саморегуляції, в тому числі моральної саморегуляції.

Дошкільний вік є періодом «первісного фактичного складання» особистості. Саме в цьому віці відбувається становлення базових особистісних, зокрема моральних утворень. Дошкільний вік характеризується як сенситивний для виникнення соціально позитивних способів поведінки особистості. На думку Л. Виготського, в цьому віці виникають «внутрішні етичні інстанції», завдяки яким відбувається освоєння соціальних норм поведінки [1]. Цю думку поділяють і

зарубіжні дослідники [3], які вважають, що саме цей вік є найбільш сприятливим для морального розвитку особистості дитини.

Старший дошкільник має загальні уявлення про добро і зло. Ці уявлення супроводжуються певним емоційним ставленням. Відтак дитина в цьому віці готова діяти відповідно до цих уявлень. Зрозуміло, моральні установки у старшого дошкільника динамічні і схильні до впливу соціального оточення, але вже можуть існувати як самостійне особистісне утворення. Моральні установки дитини в дошкільному віці є тією основою, на якій базується моральний розвиток на наступних етапах освіти і виховання.

Вагомий внесок у дослідження феномену «установка» внесли учені О. Асмолов, Н. Корнієнко, В. Крутецький, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Чудновський та ін. Наукові розвідки, що стосуються моральних установок частково відображено у працях Є. Голоюс, С. Заболоцької.

Так, О. Канашкіна розглядає моральні установки як «внутрішні установки дитини діяти відповідно до своєї совісті і волі. Вони забезпечують добровільне дотримання правил, норм і принципів поведінки» [2, с. 39].

Моральні установки, як і моральні якості, моральні почуття, етична поведінка є складовими моральної сфери особистості, які інтенсивно розвиваються та формуються у дошкільному дитинстві. Моральні установки визначаються як готовність особистості діяти відповідно до визначених моральних норм, принципів, уявлень про добро і зло. Адже протягом життя людина постійно є суб'єктом морального вибору, який пов'язаний з її внутрішньою позицією, змістом якої здебільшого і є моральні установки.

Так, результати досліджень О. Леонт'єва і Д. Ельконіна показали, що формування вищих психічних інстанцій здійснюється в ході засвоєння дитиною соціальних цінностей, вимог і норм, які стають її внутрішнім «багажем», мотивами її поведінки. У процесі інтеріоризації дитина знаходить систему ціннісних еталонів, з якими співвідносить життєві явища, оцінюючи їх як красиві

або потворні, добрі чи злі. В цьому процесі провідну роль відіграє близький дорослий. Адже за допомогою транслявання дорослим певних характеристик дитина освоює зміст, цінності, когнітивні і поведінкові моделі взаємини зі світом. Відповідно, моральний розвиток дитини можна розглядати як засвоєння заданих мікросоціумом (ЗДО, сім'єю), зразків моральної поведінки, інтеріоризація яких відбувається через свідомість і почуття, в результаті чого ці зразки стають регуляторами поведінки дитини. Таким чином, розвиток моральної сфери відображається як процес засвоєння доступних дитині базових морально-етичних понять: добре – погано, можна – неможна, ввічливість – грубість, правда – брехня, співчуття – байдужість, терпимість – нетерпимість, чуйність – черствість, щедрість – жадібність, добро – зло, милосердя – жорстокість та ін. Це нас переконує у тому, що процес формування моральних установок цілеспрямовано здійснюється у закладі дошкільної освіти.

На основі проаналізованих наукових джерел, можемо виокремити психолого-педагогічні чинники формування моральних установок дитини дошкільного віку:

- засвоєння дитиною суспільних норм за допомогою відображеної в нормах моралі системи певних дозволів і заборон («можна», «треба», «повинен», «не можна», «не потрібно», «не повинно»), моральних оцінок;
- розвиток самосвідомості, засвоєння різноманітних соціальних ролей в ігрових, реальних відносинах і моральних переживаннях,
- відносини з близьким дорослим і набуті, в цих відносинах, знання, самооцінка, вибір способів поведінки;
- гуманізація взаємин у дитячому колективі;
- ступінь оволодіння практичними вміннями і навичками, що виражають моральну культуру особистості.

Таким чином, моральна установка впливає на формування ціннісних орієнтацій особистості, на моральну мотивацію поведінки, пов'язує моральну

свідомість і поведінку, а також є чинником цілеспрямованого морального виховання особистості. Установка може стати засадничим чинником опору змінам, оскільки вже в дошкільному віці у дитини виникає певне ставлення до основних життєвих цінностей. Не всі моральні установки можуть бути сформовані у дошкільника, проте такі, як нормативність, справедливість, взаємність, чесність, дружелюбність, готовність допомогти, цілком «доступні» для засвоєння дітьми цього віку.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Психология. М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008 с.
2. Канашкина О. В. Формирование нравственных установок и коммуникативной культуры учащихся четвертого класса в процессе чтения художественной литературы // Начальная школа. 2013. № 4. С. 37–41.
3. Tomlinson P., Quinton M. Values Across the Curriculum. L. : Cassell, 2016. 152 p.